

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Kemény József (1795–1855), a Magyar Tudományos Akadémia levelező és tiszteleti tagja

Kemény József jogász, történetíró és jeles közéleti szereplő 1795. szeptember 11-én született Gerenden (Kolozs vármegye). 1855. szeptember 12-én hunyt el szülőfalujában, Gerenden.

Korabeli szóhasználatnál élve „a jeles munkálkodása által kitűnt” Kemény Józsefet a Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje 1831. február 17-én tartott gyűlésén levelező tagjává választotta. Levelező taggá választását követően székfoglaló előadást nem tartott, mivel ez ekkor még nem volt kötelező és szokásos. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudós Társaság első levelező és tiszteleti tagjainak megválasztására a Társaság 1831. február 14-én tartott nagygyűlésén került sor.

Kemény József osztályba sorolására nem került sor, mivel erre a Magyar Tudós Társaság, mely az alapítástól kezdve hat osztályra tagozódott, első, 1830. november 17-én elfogadott alapszabálya nem adott lehetőséget, pontosabban nem írta elő. Egészen 1845-ig csak a rendes tagok osztályba sorolására került, kerülhetett sor.

A Magyar Tudós Társaság Kemény Józsefet 1844. december 24-én választotta tiszteleti tagjául. Ezt követően, 1845. augusztus 4-én tartotta „Erdélyország történeti tára. 2. kötet. 1566–1613” címmel akadémiai székfoglaló előadását. A székfoglaló előadás még ebben az évben Kolozsvárott nyomtatásban is megjelent.

Feltétlenül említést érdemel, hogy Kemény József az 1847. május 14-én, V. Ferdinánd császár kezdeményezése alapján létrehozott Osztrák Tudományos Akadémiának és a párizsi Akadémiának ugyancsak tagja volt. A két akadémián folytatott tevékenysége még kutatásra vár.

Kemény József a Kemény családnak ahhoz az ágához tartozott, mely Kemény János (1607–1662) erdélyi fejedelemtől származott. Édesapja báró Kemény Farkas, akit fia születése után 13 évvel, 1808. augusztus 12-én emelt grófi rangra az uralkodó, I. Ferenc (1792–1835). Édesanyja gróf Batthyány Teréz, egyetlen testvére a nála öt évvel fiatalabb Polyxena.

Házi tanítómestere, Fekete Ignác magister gondjaira bízva végezte elemi iskolai tanulmányait, amelyet tízéves korában kezdett el a jó nevű, magas színvonalú oktatást biztosító kolozsvári piarista gimnáziumban. 1807-ben a grammatikai második osztályt elvégezve 44 tanuló közül a 34. eminens között az első volt egész éven át.

Kemény József 1812-ben, a líceum befejezését követően kezdte meg jogi tanulmányait a kolozsvári jogakadémián. Két évvel később, 1814-ben édesapja kifejezett kérésére a hivatali pályát („cursus honorum”) választotta. Még ebben az évben, 1814-ben Kolozs vármegyei törvényszéki ülnökké választották.

Kolozsvárról került át az 1691-ben létrehozott, először Gyulafehérváron, majd Nagyszebenben, s végül 1791-től Kolozsvárott működő Guberniumhoz, ahol 1815. január 9-én esküdött fel kancellistának. A Gubernium elnöke ekkor Bánffy György gróf (1746–1822 és 1787–1822) volt. Kemény József édesapja közbenjárására nyert 1818-ban gyakornoki állást az erdélyi udvari kancelláriánál, a birodalom fővárosában, Bécsben.

Kemény József felesége a kivételes nagy műveltségű Láng Anna, egy karintiai (Kärnten) nemesi származású tanár leánya volt. Láng Annát Kemény József saját édesapja tudta és beleegyezése nélkül 1821 őszén vette feleségül.

Kemény József kötelességtudó, teendőit lelkiismeretesen és nagy szakértelemmel ellátó hivatalnok volt az erdélyi udvari kancellárián.

1826-ban feleségével és fiával tért vissza Erdélybe. Ott közel két évig élt báró Apor Lázár altorjai udvarházában. Altorját elhagyva Nagyszebenbe költözött, majd 1827 nyarán tiszteletbeli kincstári titkár lett. Édesapja 1830. szeptember 20-án bekövetkezett elhunyt után jelentős vagyont örökölt. Nem sokkal később elhunyt egyetlen leánya, Malvina. A haláleset nagyon megviselte őt.

Kemény József 1831-ben erdélyi kincstári titoknoki rangot kapott. Húsz évig szolgált fizetés, mindenféle javadalmazás, remuneráció nélkül Kolozsvárott, Bécsben és Nagyszebenben. A hivatali ranglétrán tiszteletbeli kormányzósági tanácsosságnál azonban nem jutott előbbre. Hangsúlyoznunk kell, hogy a hivatali élet, illetve pálya kifejezetten idegen volt számára. Ez volt a döntő oka annak, hogy 1835-ben lemondott állásáról. Még ebben az évben, állásáról lemondását követően néhány hónappal csatlakozott az

erdélyi ellenzékhez. Mint ellenzéki képviselő aktív részt vállalt az erdélyi országgyűléseken. Felszólalásait nagy figyelem kísérte.

Tíz éven át tartó politikai szereplés, tevékenység után teljesen visszavonult a politikai élettől, a „vita activa”-tól. Kemény József 1846-tal kezdődően egyedül a tudománynak élt. Említést érdemel, hogy évekkorábban, már Bécsben is főként kutatással és tudománnyal foglalkozott. Bécsi tartózkodása alatt vetette meg egyedülállóan gazdag oklevélmásolat-gyűjteményének alapjait.

Kemény József kiemelkedő, fontos feladatnak tekintette szülőföldje, Erdély történetének megírását. Szorgalmazta és anyagilag is támogatta a régi írók munkáinak publikálását. Ezért kutatta Erdély történetének forrásait, az évszázados múltra visszanéző okleveleket és iratokat. Már 1841 elején annak a nézetének adott hangot, hogy Erdély tudományos igényű történetének megírása a hiteles történeti források körültekintő felkutatása és kritikai vizsgálata nélkül nem lehetséges. Itt utalunk arra, hogy a XIX. század első évtizedeiben még nem léteztek olyan szakkönyvek és tankönyvek, melyek Kemény József széles körre kiterjedő kutatómunkáját megkönnyítették volna.

Ezres nagyságrendű tételből álló kéziratgyűjteményét, könyvtárát, továbbá kézirat- és oklevélgyűjteményét 1841-ben a később létrehozandó Erdélyi Múzeumra (Erdélyi Múzeum Egyesületre) hagyta.

Kemény József, fiatalon, 1814-ben írta meg az erdélyi kormányzóság (gubernium) történetét, majd a katolikus egyház erdélyi történetét a kezdetektől egészen a reformációig. Gazdag gyűjteménye az 1859-ben Kolozsvárron megalakult Erdélyi Múzeum Egyesülethez került. Hagyatékában oklevelek és krónikák mellett verses művek, egyház- és jogtörténeti kötetek, római régészeti, felirattani és numizmatikai anyag, föld- és néprajzi adatok, valamint ásványgyűjtemény található. Ma is nélkülözhetetlen hatkötetes forráskiadványa.

1830-ban öt cikket írt a Tudományos Gyűjteményben az erdélyi románokról, saját családjáról, illetve a Kemények címerében levő szarvasról, Gelenczei Szőke Ambrus régi székely költőről és „Hameln város elvesztett gyermekeiről s az erdélyi szászok abbéli eredetéről való meséjének” irodalmáról. Publikált tanulmányokat továbbá a Nemzeti Társalkodóban. A Hunyadi János nemzetségéről, a románok tudományos törekvéseiről, a Báthoryak származásáról és Kecskés váráról című írásai a Nemzeti Társalkodóban jelentek meg.

Említést érdemel, hogy Kemény József számos hazai és külföldi egyesületnek is tagja és egyúttal tisztségviselője is volt.

Az első között foglalkozott gazdaságtörténettel. Gyűjtötte Erdély kereskedelmének és iparának emlékeit, és 1833-ban megírta annak történetét.

Egyik munkájában Erdély alkotmánytörténetét (Staatsverfassung) is elemezte.

Kemény József a magyar műemlékvédelem egyik úttörője volt. Nem hallgatható el, hogy néhány saját kezűleg hamisított oklevelet is publikált, bár kétségtelenül nagyon lelkiismeretes és gondos történész volt. Egészségét a lankadatlan munka aláásta, és viszonylag korán, hatvanadik életévét éppen betöltve hunyt el gerendi kastélyában.

A jogi tanulmányokat is folytató, a közigazgatás különböző fórumain állást, az erdélyi reformországgyűléseken egy évtizeden át aktív szerepet vállaló Kemény József életpályája, munkássága az erdélyi politikai élethez, közéleti aktivitáshoz (vita activa) is kapcsolódik. A közigazgatásban betöltött tevékenysége révén neve széles körben ismert volt.

A tudományos igényű, latin, magyar és német nyelven publikált munkák szerzője a XIX. század első felében a magyarországi jogászok körében is tekintélynek örvendett. Tudományos eredményei és korában szinte példa nélkül álló széles körű, Béctől Párizsig ívelő kapcsolataira tekintettel Kemény József munkássága a XXI. században is példaértékű, és komoly figyelmet érdemel.

Hamza Gábor

Kemény József munkái

Historia, ritus et progressus regii in Transilvania gubernii. 1814; *Vicissitudines Religionis et Cleri Romano-Catholici in Transilvania. A prima ejusdem origine, usque ad receptionem Religionum Protestantium et Unitariae deductae per Comitem Iosephum Kemény Hungaro-Transilvanum.* Ajánlva Rudnay Sándor esztergomi érseknek és primásnak. Vindobonae, die 18-a Decembris. Anno 1819; *Notitia historico-diplomatica archivi Transylvaniae.* Nagyszeben, 1836; *Erdélyország történeti tára.* Kolozsvár, 1837; *Ansichten über die Entstehung des ungarischen und des damit verbundenen siebenbürgischen Staates und dessen Staatsverfassung.* Hermanstadi den 17. April 1838; *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens.* I–II. kötet. Kolozsvár, 1839; *Erdélyország történetének tára.* I–II. kötet. Kolozsvár, 1837–1845. és *Történelmi és irodalmi kalászatok.* (Kiadja Toldy Ferenc) Pest 1861.

Felhasznált irodalom

Gróf Mikó Imre: *Emlékbeszéd gróf Kemény József t. tagról.* Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 1860; Veress Endre: *Gróf Kemény József (1795–1855).* Erdélyi Múzeum 38 (1933) 4–6. szám; Gazda Ferenc: *Gróf Kemény József és Mike Sándor levelezése.* Kolozsvár, 1943; Mályusz Elemér: *Gróf Kemény József oklevélhamisítványai.* Levéltári Közlemények 59 (1966), 197–216. és Hamza Gábor: *A külföldi nemzeti (tudományos) akadémiák struktúrája – különös tekintettel a természettudományok és a társadalomtudományok kapcsolatára.* Állam- és Jogtudomány 53 (2012), 161–175.

